

Social Work & Education

©SW&E. 2025

УДК 37.013.42:316.624.3]:343.851

DOI: 10.25128/2520-6230.25.2.3

Бондар, В., Харківська, Т., (2025). Стратегії реагування на булінг та конфлікти у закладах освіти: порівняльний аналіз ефективності підходів. *Social Work and Education*, Vol. 12, No. 2 pp. 173-181. DOI: 10.25128/2520-6230.25.2.3

СТРАТЕГІЇ РЕАГУВАННЯ НА БУЛІНГ ТА КОНФЛІКТИ У ЗАКЛАДАХ ОСВІТИ: ПОРІВНЯЛЬНИЙ АНАЛІЗ ЕФЕКТИВНОСТІ ПІДХОДІВ

Валерія БОНДАР,
аспірантка факультету психології,
соціальної роботи та спеціальної
освіти, Київський столичний
університет імені Бориса
Грінченка, бульвар І. Шамо, 18/2,
м. Київ, Україна, 02154;
ORCID ID: <https://orcid.org/0009-0002-0389-759X>

Тетяна ХАРКІВСЬКА,
аспірантка факультету психології,
соціальної роботи та спеціальної
освіти, Київський столичний
університет імені Бориса
Грінченка, бульвар І. Шамо, 18/2,
м. Київ, Україна, 02154;
t.kharkivsk.asp@kubg.edu.ua
ORCID ID: <https://orcid.org/0000-0001-7992-3729>

Статус статті:

Отримано: березень 10, 2025
1-переглядування: березень 26, 2025
Прийнято: травень 30, 2025

Анотація. Дослідження орієнтоване на аналіз булінгу та конфліктів у закладах освіти різних рівнів, а також на вивчення стратегій їх подолання. Булінг та конфлікти є серйозними соціальними проблемами, які негативно впливають на психоемоційний стан учасників освітнього процесу, їх соціальну адаптацію та академічні результати. Булінг, як систематичне насильство, яке завдає фізичної або психологічної шкоди, вимагає невідкладної реакції з боку педагогічних працівників, батьків, органів державної влади та інших учасників освітнього процесу. Конфлікти ж, як складова міжособистісних взаємин, можуть бути конструктивними, якщо вирішуються через діалог і компроміс. Аналіз понять булінгу та конфлікту в освітньому середовищі допомагає виокремити їх ключові відмінності, що потребує застосування різних підходів у вирішенні цих явищ.

Аналіз законодавчих актів, таких як Закони України «Про освіту» та «Про охорону дитинства», а також Закон України «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо протидії булінгу (цькуванню)» підкреслює необхідність комплексного підходу до розв'язання проблем булінгу та конфлікту в освітньому середовищі. Важливою складовою цього підходу є реалізація профілактичних програм, організація освітніх тренінгів та створення безпечного освітнього середовища, заснованого на взаємоповазі та ненасильницькому спілкуванні. Проблема булінгу набуває особливої актуальності у сфері вищої освіти, оскільки розробка ефективних механізмів реагування на ситуації булінгу та насильства серед студентів потребує подальших досліджень. Впровадження відновного підходу для вирішення конфліктів є важливим елементом у зменшенні рівня агресії в освітньому середовищі. Використання цього підходу дозволяє не лише вирішити конфлікти, але й сприяти розвитку соціально-емоційних навичок учасників освітнього процесу. Подальші дослідження повинні зосередитися на вивченні ефективності різних профілактичних стратегій на різних етапах освіти, а також адаптації відновних практик до соціокультурних умов і їх застосування у вищій освіті.

Ключові слова: булінг, конфлікти, стратегії реагування, відновний підхід, освітнє середовище.

ВСТУП

Булінг та конфлікти у закладах освіти є однією з актуальних соціальних проблем, що негативно впливають на психологічний клімат в освітньому середовищі, психо-емоційний стан учасників освітнього процесу, а також на якість освіти загалом. Ці явища не лише порушують право на безпечну освіту, а й можуть мати довгострокові наслідки для соціального розвитку, психічного здоров'я та академічних досягнень. Зважаючи на це, ефективні стратегії реагування на булінг і конфлікти стають важливим аспектом освітньої політики та практики (Smith et al., 2020; Olweus, 2019).

У сучасних умовах, формування безпечного освітнього середовища у закладах освіти, вимагає застосування комплексних підходів, які спрямовані на здійснення профілактичних заходів.

Дослідження показують, що поєднання адміністративних, психологічних та педагогічних стратегій сприяє зниженню рівня конфліктності у школах та підвищенню ефективності запобігання булінгу (Khoury, 2014). Водночас, на різних освітніх рівнях, використовуються відмінні підходи до вирішення цієї проблеми, що робить важливим проведення порівняльного аналізу ефективності їх застосування.

Згідно Закону України «Про освіту», в Україні визначаються такі рівні освіти, як: дошкільна освіта, повна загальна середня освіта, фахова передвища освіта, вища освіта (ЗУ «Про освіту», 2017). В контексті нашого дослідження, важливим аспектом є здійснення порівняльного аналізу, щодо застосування стратегій та підходів до вирішення проблем конфліктів та булінгу на різних освітніх рівнях.

Дослідження у сфері булінгу та конфліктів у закладах освіти (UNICEF, Ла Страда-Україна, 2022) акцентують увагу на поширеності цих явищ та необхідності системного підходу до протидії. Проте залишається відкритим питання про адаптацію цих підходів до різних соціокультурних контекстів та специфіки окремих освітніх закладів.

Метою цього дослідження є аналіз існуючих стратегій реагування на булінг та конфлікти у закладах освіти, порівняння їхньої ефективності в різних контекстах, а також визначення оптимальних підходів до створення безпечного освітнього середовища на різних освітніх рівнях.

МЕТОДОЛОГІЯ ДОСЛІДЖЕННЯ

У процесі дослідження застосовано теоретичний аналіз наукових публікацій, що висвітлюють проблему булінгу та конфліктів у сфері освіти, а також визначають найбільш вразливі категорії дітей і молоді, які зазнають подібних негативних явищ. Окрему увагу приділено концептуальному аналізу понять «булінг» і «конфлікт» з метою їх чіткого розмежування.

Крім того, у межах дослідження проведено порівняльний аналіз державних програм, нормативно-правових актів та ініціатив, спрямованих на створення безпечного освітнього середовища. Такий підхід дозволяє виявити ефективність існуючих заходів та потенційні напрями їх удосконалення.

ОСНОВНА ЧАСТИНА

Теоретичні засади дослідження булінгу та конфліктів в освітньому середовищі. У науковій літературі поняття булінг та конфлікт, мають різне

концептуальне наповнення, хоча іноді можуть помилково ототожнюватися. Булінг та конфлікти часто розглядаються як взаємопов'язані явища, проте між ними існують суттєві відмінності.

Конфлікти є природною складовою міжособистісних відносин і можуть виконувати конструктивну функцію, якщо вирішуються за допомогою діалогу та компромісу. Натомість булінг має систематичний та цілеспрямований характер, спрямований на приниження та заподіяння шкоди окремій особі чи групі осіб.

Зокрема, Закон України «Про освіту» визначає булінг як, діяння (дії або бездіяльність) учасників освітнього процесу, які полягають у психологічному, фізичному, економічному, сексуальному насильстві, зокрема із застосуванням засобів електронних комунікацій, що вчиняються стосовно малолітньої чи неповнолітньої особи та (або) такою особою стосовно інших учасників освітнього процесу, внаслідок чого могла бути чи була заподіяна шкода психічному або фізичному здоров'ю потерпілого (ЗУ «Про освіту», 2018).

Закон України «Про охорону дитинства», розглядає поняття «булінг» (цькування), як психологічне, фізичне, економічне чи сексуальне насильство, тобто будь-яке умисне діяння (дія або бездіяльність), у тому числі із застосуванням засобів електронних комунікацій, яке систематично вчиняється особою стосовно дитини, з якою вони є учасниками одного колективу, або дитиною стосовно іншого учасника одного колективу та яке порушує права, свободи, законні інтереси потерпілої особи та/або перешкоджає виконанню нею визначених законодавством обов'язків (ЗУ «Про охорону дитинства», 2024). Дан Ольвеус, відомий шведсько-норвезький психолог, визначає булінг як небажану агресивну поведінку, яка повторюється з часом і включає дисбаланс сил або впливу між учасниками (Olweus, 2001).

З огляду на це, Закон України «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо протидії булінгу (цькуванню)» деталізує це поняття та визначає, що булінг (цькування) – діяння учасників освітнього процесу, які полягають у психологічному, фізичному, економічному, сексуальному насильстві, також із застосуванням засобів електронних комунікацій, що вчиняються стосовно малолітньої чи неповнолітньої особи або такою особою стосовно інших учасників освітнього процесу, внаслідок чого могла бути чи була заподіяна шкода психічному і фізичному здоров'ю потерпілого (ЗУ «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо протидії булінгу (цькуванню)», 2019)

Серед вітчизняних учених та їх трактувань булінгу варто звернути увагу на наступні тлумачення. Зокрема, А. Король під булінгом розуміє повторювані, свідомі, навмисні та обдумані дії з наміром нашкодити, викликати страх шляхом погрози, агресії в подальшому (Король, 2009) А. Барліт визначає булінг як утиск, дискримінацію, цькування, що означають тривалий процес свідомого жорстокого ставлення (фізичного, психологічного тощо) з боку дитини або групи дітей по відношенню до іншої дитини або інших дітей (Барліт, 2012).

Таким чином, поняття булінг трактується як систематичне насильство, яке може проявлятися у психологічному, фізичному, економічному чи сексуальному видах, зокрема із застосуванням електронних комунікацій. Законодавство

України визначає булінг як діяння, що порушують права дітей і можуть завдавати шкоди їхньому здоров'ю.

Булінг активно розглядається в освітньому середовищі та дитячих колективах, однак варто зазначити, що чинним українським законодавством не охоплено студентську молодь, як учасників освітнього процесу в закладах вищої освіти. Відповідно до Закону України про булінг, насильницькі дії серед студентів не кваліфікуються як булінг, що ускладнює належне реагування на такі випадки у студентському середовищі.

Поняття конфлікт, широко використовується в науковій та навчальній літературі, де розглядаються його види, причини виникнення та методи вирішення. Міжнародні науковці розглядають конфлікт, як багатовимірне явище, що виникає через суперечності між індивідами чи групами.

Конфлікт, як зіткнення різноспрямованих сил (цінностей, інтересів, поглядів, цілей, позицій) суб'єктів взаємодії, розглядається українськими науковцями (Пов'якель, Ложкін, 2006). Окрім того, конфлікт визначається складним соціальним явищем, що виникає через суперечності в інтересах, цінностях або цілях між індивідами чи групами та є невід'ємною частиною суспільного життя (Отич, 2008).

Порівняльний аналіз поняття булінгу та конфліктів у закладах освіти.

На основі теоретичного аналізу ми дійшли висновку, що булінг та конфлікт — це два різні поняття, хоча вони можуть бути взаємопов'язані в освітньому середовищі. Тому нами був здійснений порівняльний аналіз цих явищ, який було висвітлено в таблиці 1.

Таблиця 1: Порівняльний аналіз поняття булінг та конфлікт

Критерії	Булінг	Конфлікт
Особливості	Систематичне насильство, що повторюється, з метою приниження або заподіяння шкоди	Зіткнення несумісних поглядів, інтересів чи цілей
Ціль	Приниження, цькування або заподіяння шкоди фізичному чи психічному здоров'ю	Досягнення бажаної мети, пошук рішення через діалог або вирішення суперечностей
Часовий аспект	Тривале, повторюване явище	Може бути одноразовим або тимчасовим
Учасники	Вчиняється одноосібно або групою осіб проти постраждалої особи	Суперечність відбувається між двома або більше сторонами
Наслідки	Психологічні, фізичні, економічні або сексуальні ознаки вчинення булінгу, порушення прав	Може призводити до зростання напруги, але не завжди має негативні наслідки. Іноді це про розвиток стосунків.

Методи вирішення	Потрібне втручання з боку дорослих, педагогів, правоохоронних органів або органів влади	Вирішення конфлікту шляхом діалог, компроміс, посередництво або медіація
Законодавче визначення	Визначено в українському законодавстві (ЗУ «Про освіту», ЗУ «Про охорону дитинства», «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо протидії булінгу (цькуванню)»)	Не має чіткого законодавчого визначення в контексті освітнього процесу

Таким чином, в таблиці продемонстровано основні відмінності між поняттями булінгу та конфлікту, зокрема у їхньому характері, меті, учасниках та способах вирішення. Булінг – це систематичне та цілеспрямоване насильство, яке завдає шкоди постраждалій особі, тоді як конфлікти можуть бути конструктивними і, за правильного підходу, сприяти знаходженню взаєморозуміння між сторонами через діалог або компроміс. Булінг часто призводить до серйозних наслідків для психічного і фізичного здоров'я, в той час як конфлікт, як правило, є більш тимчасовим явищем, яке можна вирішити за допомогою медіації чи посередництва.

Отже, здійснивши, теоретичний аналіз, цих двох понять, можемо зробити висновок, що булінг і конфлікти в освітньому середовищі – це два різні явища, які мають суттєві відмінності в характері, причинах і підходах до їх вирішення. Розуміння цих відмінностей важливе для впровадження стратегій та підходів з метою профілактики цих явищ в освітньому середовищі, а також запобіганню та протидії насильства.

Державна політика у сфері протидії булінгу та стратегій забезпечення безпечного освітнього середовища. Держава відіграє ключову роль у створенні безпечного освітнього середовища та впровадженні заходів, які спрямовані на протидію булінгу. Останніми роками ухвалено та доповнено низку законодавчих ініціатив, спрямованих на посилення захисту прав учнів та студентів від насильства, булінгу в закладах освіти. Зокрема, Закони України «Про освіту» 2018 року, «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо протидії булінгу (цькуванню)», 2019 рік та «Про охорону дитинства» 2024 року, які спрямовані на захист прав дітей, протидію булінгу в освітніх установах, і визначення механізмів реагування на випадки насильства.

У межах державної політики здійснюються комплексні заходи, спрямовані на підвищення рівня обізнаності педагогічних працівників, учнів та студентів щодо проблеми булінгу. Важливу роль у цьому процесі відіграють тренінги, освітні кампанії, впровадження відновного підходу та практики медіації. Окрім цього, розробляються механізми раннього виявлення конфліктних ситуацій, створюються системи підтримки для постраждалих та запроваджуються заходи щодо відповідальності за прояви булінгу. Усі ці ініціативи спрямовані на формування безпечного, інклюзивного та сприятливого для розвитку освітнього середовища.

Формування безпечного освітнього середовища базується на комплексному підході, що поєднує нормативно-правові механізми, освітні програми та психологічну підтримку. Дослідження показують, що ефективні програми профілактики булінгу включають багаторівневі стратегії, орієнтовані як на учнів, так і на педагогічний персонал (Olweus, 2020). Важливим компонентом є створення шкільної культури, заснованої на взаємоповазі та ненасильницькому спілкуванні, що сприяє зниженню рівня агресії серед дітей та підлітків (Smith et al., 2021).

Українські науковці також приділяють значну увагу питанням запобігання булінгу та формування безпечного освітнього середовища. Ефективна протидія булінгу потребує комплексного підходу, який включає профілактичні заходи, своєчасне втручання та реабілітацію постраждалих. Вони підкреслюють важливість створення безпечного освітнього середовища, розвитку соціально-емоційних компетенцій учнів та підготовки педагогічного персоналу до виявлення і реагування на випадки булінгу (Андреєнкова, Мельничук, Калашник, 2019).

У контексті профілактики конфліктів, науковці пропонують стратегію впровадження відновного підходу (Андреєнкова, Байдик, Войцях та ін., 2023), що сприяє вирішенню конфліктів через діалог, взаєморозуміння та використання відновних практик у закладах освіти різного рівня. Зокрема, мова йде про відновний підхід, який може бути ефективним інструментом для попередження булінгу, оскільки він дозволяє всім сторонам, ще до ескалації конфлікту, висловити свої почуття та переживання, що сприяє створенню більш безпечного освітнього середовища.

ВИСНОВКИ ТА ПЕРСПЕКТИВИ ПОДАЛЬШИХ ДОСЛІДЖЕНЬ

У результаті проведеного дослідження було виявлено, що булінг та конфлікти в освітньому середовищі є суттєвими соціальними проблемами, які негативно впливають на психо-емоційний стан учасників освітнього процесу, їх соціальний розвиток та академічні досягнення. Булінг, як систематичне насильство, має серйозні психологічні та фізичні наслідки для постраждалих, і вимагає негайного втручання з боку педагогів, батьків, органів державної влади, а також застосування державних заходів реагування. Конфлікти, у свою чергу, є природною частиною міжособистісних відносин, і за належного підходу можуть мати конструктивний характер, сприяючи розвитку діалогу та взаєморозуміння між сторонами.

Булінг і конфлікти потребують різних підходів до вирішення. Зокрема, булінг вимагає застосування заходів, таких як правниче втручання та психологічна підтримка постраждалих, тоді як конфлікти можуть бути вирішені шляхом діалогу, медіації та використання інших відновних практик. Важливими є комплексні стратегії, що включають законодавчі ініціативи, профілактичні програми, освітні кампанії та психологічну підтримку учасників освітнього процесу.

За результатами дослідження, основними методами попередження та подолання булінгу і конфліктів є впровадження відновного підходу, що сприяє вирішенню конфліктів мирним шляхом.

Перспективи подальших досліджень полягають у глибокому вивченні ефективності різних стратегій профілактики булінгу та конфліктів в освітньому середовищі, зокрема адаптації цих підходів до різних соціокультурних контекстів і

освітніх рівнів. Варто також провести порівняльний аналіз результативності відновних практик на різних етапах освіти та вивчити можливості для інтеграції таких підходів в систему вищої освіти, де проблема булінгу поки що недостатньо вивчена.

ЛІТЕРАТУРА

Андрєєнкова, В. Л., та ін. (2023). *Впровадження відновного підходу, посередництва, медіації та практики функціонування служб порозуміння в закладах освіти*. Ла Страда-Україна. <https://la-strada.org.ua/download/vprovadzheniya-vidnovnogo-pidhodu-poserednytstva-mediatsiyi>

Андрєєнкова, В. Л., Мельничук, В. О., & Калашник, О. А. (2019). *Протидія булінгу в закладі освіти: системний підхід*. ТОВ «Агентство «Україна». <https://la-strada.org.ua/wp-content/uploads/2020/02/metodychnyj-posibnyk-protidiya-bulingu-v-zakladi-osvity-systemnyj-pidhid.pdf>

Барліт, А. (2012). Форми і методи подолання (мінімізації) соціально-педагогічної та психологічної проблеми булінгу в освітньому середовищі. *Горизонти освіти*, 2, 44–46.

Король, А. (2009). Причини та наслідки явища булінгу. *Відновне правосуддя України*, 1-2(13), 190 с. https://rescentre.org.ua/images/Uploads/Files/poperedzhenya_dl/buling_article.pdf

Галаган, В. Я., Орлов, В. Ф., & Отич, О. М. (2008). *Конфліктологія: Конспект лекцій. Для підготовки магістрів усіх форм навчання*. ДЕТУТ.

Ложкін, Г. В., & Пов'якель, Н. І. (2006). *Психологія конфлікту: теорія і сучасна практика: Навчальний посібник*. ВД «Професіонал».

Olweus, D. (2001). *Bullying at school: tackling the problem*. Research Centre for Health Promotion, University of Bergen. https://www.researchgate.net/publication/228654357_Bullying_in_schools_facts_and_intervention

[Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо протидії булінгу \(цькуванню\) : Закон України від 18.12.2018 р. № 2657- VIII. Відомості Верховної Ради України. 2019. № 5. Ст. 33. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2657-19 \(дата звернення: 05.03.2023\).](#)

STRATEGIES FOR RESPONDING TO BULLYING AND CONFLICTS IN EDUCATIONAL INSTITUTIONS: A COMPARATIVE ANALYSIS OF THE EFFECTIVENESS OF APPROACHES

Valeriia BONDAR, PhD student, Borys Grinchenko Kyiv Metropolitan University, Kyiv, Ukraine; v.bondar.asp@kubg.edu.ua

Tetiana KHARKIVSKA, PhD student, Borys Grinchenko Kyiv Metropolitan University, Kyiv, Ukraine; t.kharkivska.asp@kubg.edu.ua

Abstract. *This study focuses on analyzing bullying and conflicts in educational institutions at different levels, as well as examining strategies for their resolution. Bullying and conflicts are serious social issues that negatively affect the psychological and emotional well-being of participants in the educational process, their social adaptation, and academic performance. Bullying, as systematic violence causing physical or psychological harm, requires an immediate response from educators, parents, governmental authorities, and other stakeholders in the educational process. In contrast, conflicts, as an integral part of interpersonal relationships, can be constructive if resolved through dialogue and compromise. The analysis of the concepts of bullying and conflict in the educational environment helps distinguish their key differences, necessitating the application of different approaches to address these phenomena.*

An analysis of legislative acts, such as the Laws of Ukraine "On Education" and "On Child Protection", as well as the Law of Ukraine "On Amendments to Certain Legislative Acts of Ukraine on Counteracting Bullying (Harassment)", highlights the need for a comprehensive approach to resolving issues of bullying and conflict in educational settings. A crucial component of this approach is the implementation of preventive programs, the organization of educational training sessions, and the creation of a safe educational environment based on mutual respect and non-violent communication. The problem of bullying is particularly relevant in higher education, as the development of effective mechanisms for responding to cases of bullying and violence among students requires further research. Implementing a restorative approach to conflict resolution is an essential element in reducing aggression levels in the educational environment. The use of this approach not only resolves conflicts but also promotes the development of participants' social and emotional skills. Further research should focus on examining the effectiveness of various preventive strategies at different stages of education, as well as adapting restorative practices to sociocultural conditions and their application in higher education.

Keywords: *bullying, conflicts, response strategies, restorative approach, educational environment.*

References

Andreenkova, V. L., et al. (2023). *Implementation of the restorative approach, mediation, and the practice of functioning of understanding services in educational institutions.* La Strada-Ukraine. <https://la-strada.org.ua/download/vprovadzhennya-vidnovnogo-pidhoduposerednytstva-mediatsiyi>. [in Ukrainian].

Andreenkova, V. L., Melnychuk, V. O., & Kalashnyk, O. A. (2019). *Counteraction to bullying in an educational institution: a systematic approach*. LLC "Agency "Ukraine". <https://la-strada.org.ua/wp-content/uploads/2020/02/metodychnyj-posibnyk-protydiya-bulingu-v-zakladi-osvity-systemnyj-pidhid.pdf>. [in Ukrainian].

Barlit, A. (2012). Forms and methods of overcoming (minimizing) the socio-pedagogical and psychological problem of bullying in the educational environment. *Horizons of Education*, 2, 44–46. [in Ukrainian].

Korol, A. (2009). Causes and consequences of the phenomenon of bullying. *Restorative Justice of Ukraine*, 1-2(13), 190 p. https://rescentre.org.ua/images/Uploads/Files/poperedzhennya_dl/bulning_article.pdf. [in Ukrainian].

Galagan, V. Ya., Orlov, V. F., & Otych, O. M. (2008). *Conflictology: Lecture notes. For the preparation of masters of all forms of study*. DETUT. [in Ukrainian].

Lozhkin, G. V., & Pov'yakel, N. I. (2006). *Conflict psychology: theory and modern practice*: Textbook. Publishing house "Professional". [in Ukrainian].

Rigby, K. (2021). *The psychology of bullying: Understanding the nature and consequences of bullying in school settings*. Cambridge University Press. [in Ukrainian].

Olweus, D. (2001). *Bullying at school: tackling the problem*. Research Centre for Health Promotion, University of Bergen. https://www.researchgate.net/publication/228654357_Bullying_in_schools_facts_and_intervention

Amendments to Certain Legislative Acts of Ukraine on Combating Bullying: Law of Ukraine dated December 18, 2018, No. 2657-VIII. Bulletin of the Verkhovna Rada of Ukraine, 5, pp. 33. [in Ukrainian].

Article history:

Received: March 10, 2025

1st Revision: March 26, 2025

Accepted: May 30, 2025